

Austfjordnes - Georg Bjørnnes sin hovedfangststasjon

Fangststasjonen på Austfjordnes har en lang og sammensatt historie. I denne artikkelen vil Sysselmannens forsøke å gjengi bygningens historie i korte trekk, før vi redegjør nærmere for det restaureringsarbeidet som har foregått de siste to årene. Restaureringen av Austfjordnes har skapt stort engasjement. Denne artikkelen forsøker å imøtekomme noe av informasjonsbehovet. Arbeidet ble igangsatt som følge av bygningens tekniske tilstand, ønsket om å ta vare på den eldste historien samt legge til rette for framtidig bruk.

Georg Mikkelsen Bjørnnes, 1886-1966, er kjent som en av de mest fremtredende fangstmennene på Svalbard. Hans første tur på Ishavet skjer i 1920, med Hans Jensens og Hagerups overvintringsekspedisjon, og som ledes av Arthur Oxaas. Og det skal bli mange flere turer på Ishavet for Bjørnnes. I om lag 20 år overvintrer han som fangstmann på Svalbard, hvorav 10-11 år på Austfjordnes i Wijdefjorden.

Bjørnnes er en dyktig fangstmann og tømmer. I 1928 kjøper han fangststasjonen Villa Austnes, også omtalt som Austfjordnes I. I 1931 river han denne og benytter enkelte av materialene på den nye fangststasjonen Austfjordnes II som oppføres litt lengre nord i lagunen.

Fangststasjonen er romslig etter datidens forhold, med både bislag og hovedrom. Siste overvintring for Bjørnnes blir imidlertid sesongen 1939-40. Krigen setter en stopper for flere overvintringer.

Bygningens historiske utvikling

Bjørnnes sin hovedfangststasjon Austfjordnes II i 1935. Fotograf Bergeton Johansen

Austfjordnes II blir oppført av bindingsverk med 1 1/2" spikerslag, utvendig liggende kledning som blir dekket med tjærepapp. Innvendig blir bindingsverket kledd med stående panel. Veggene og himlingen dekkes med ullpapp og spennpapp. Gulvet bygges opp med to lag gulvbord, mellom de to lagene legges aviser som vindtetting. Gulv, dører, listverk og innredning blir alle malt i samme rødbrune farge.

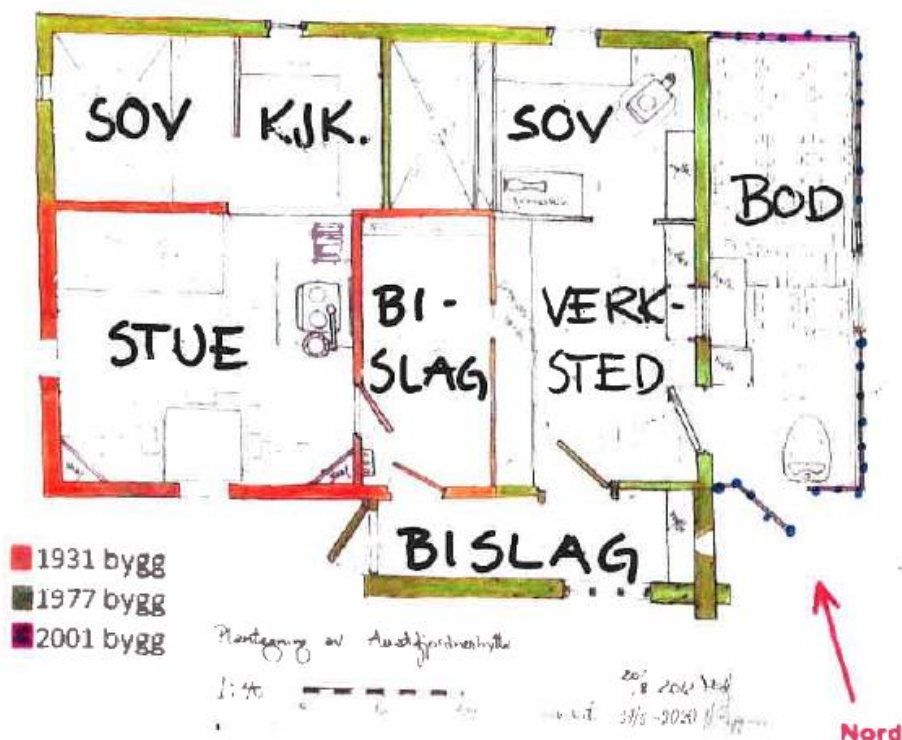

Fangststasjonen 40 år senere, ca. 1975. Fotograf Hertha Grøndal, Grøndal Foto, Longyearbyen

Slik står fangststasjonen urørt fra oppførelsen i 1931 frem til 1977-78; da starter den moderne fangsttiden på Austfjordnes med fangstmannen Finn Berntsen. Dette året har han sin eneste sesong som overvintrer på Austfjordnes. Han benytter tiden godt, og utvider fangststasjonen med bislag i laftet tømmer mot vest, tilbygg mot nord og et tilbygg mot øst. I tilbygget mot øst isolerer han gulv og vegger og legger gulvbord. Vegger og tak står som råbygg. I tilbygget mot nord innreder han kjøkken/soverom. Gulv, vegger og himling isoleres og det blir lagt tynne, halvharde huntonittplater både på innvendige vegger og i himling. Han bygger kjøkkenbenk på ytterveggen mot nord. Kjøkkenfronten og benkeplaten bygges

av grønmalte huntonittplater. Østveggen på tilbygget kles med gjenbrukspanel fra åpningen som forbinder tilbygget med gammelhytta.

Stua (gammelhytta) får huntonittplater på veggene som tapetseres med treimitasjons-tapet mens veggen bak ovnen får teglsteinstapet direkte på Bjørnnes sin veggpapp. I himlingen males huntonittplatene. Det settes inn nye vinduer og stua møbleres med gjenbruk fra Bjørnnes sine møbler, bl.a. køyesenga.

Plantegning av Austfjordnes
Oransje vegger: Bjørnnes sin fangststasjon fra 1935-1977
Grønne vegger: Utvidelsen til Finn Berntsen 1977-78
Fiolette vegger: Tilbygg fra 2001
Blå skravur: Tilbakeføring av Finn Berntsen
Gul skravur: Tilrettelegging av kjøkken og soverom for nye overvintringer
Ingen skravur: Ikke omfattet arbeidene i 2019-2020

Austfjordnes sto ubrukt fra 1978 frem til 1983 da nye fangstfolk flytter inn. Først dette året kan det konstateres at overkøya til Bjørnnes er fjernet. Kun underkøya står igjen. I 1984 blir det satt inn nytt vindu i Berntsens soverom, og uthuset blir bygget i 1990.

I 1992 blir hovedfangststasjon Austfjordnes II automatisk fredet etter kulturminneforskriften og videreført i det vi i dag kjenner som svalbardmiljøloven; alle faste og løse kulturminner fra tiden før 1946 er automatisk fredet. Dette gjelder eksteriør, interiør, fast inventar og løst inventar som kan knyttes til lokaliteten i tillegg til en sikringszone på 100 meter.

I 1992 fjernes også Finn Berntsens tapet og platekledning i stua (gammelhytta), og det legges panel på alle veggene. Bjørnnes sitt malte gulv fjernes sammen med underskapene til de to opprinnelige hjørneskapene. Det legges nytt tregulv som lakkeres. Vegger, gulv og himling på Berntsens soverom rives, og det legges ny panel på himling og vegger samt nytt gulv. Det bygges også utedo på Austfjordnes.

I 1996 monteres det et 12 volts el-anlegg i hovedhytta, og i 1998 kan vi konstatere at Bjørnnes sin seng og tallerkenhylle er forsvunnet. Vi kan samtidig se at en parafinovn er installert. I 2000-2002 ble veggene og himlingen i Berntsens sitt tilbygg mot øst isolert og kledd med panel. Det blir også satt opp delevegger for gjesterom, bygd seng og montert ovn. Vindtettingen blir forsøkt utbedret, og det blir bygd på et uthus mot øst for oppbevaring av ved. Ny takpapp legges på hele taket. Isoporplattene som var spikret opp innvendig på tak og vegger i bislaget blir fjernet, og det isoleres på nytt og kles med nytt panel.

Kjøkkenet i 2000, Foto SMS

Bislaget i 2000, Foto SMS

I 2002 bygges ei køyeseng i bislaget (gammelhytta). Senga på Finn Berntsen sitt soverom rives og erstattes med en ny. Parafinovnen skiftes også ut. I 2006 bygges det en frittliggende laftet badstue, og i 2007 legges det utvendig veggpapp på gavlvegg mot vest og halve langvegg mot nord. På bilde fra 2010 kan vi se at den grønne fronten på Finn Berntsen sitt kjøkken er fjernet, og kjøkkeninnredningen er supplert med en ny kjøkkenbenk som forbinder Berntsens to parallelle benker. I 2016 monteres ny vedkomfyr og vinduene skiftes. I 2017 bygges ny sengebrisk på stua.

Stua i 2018, Foto SMS.

Kjøkkenhimling med fuktskader på 2010-tallet. Foto: SMS

2017-2018 er siste sesong med overvintring på Austfjordnes før stasjonen stenges for restaurering. En teknisk tilstandsrapport tilsier omfattende råteskader og brukere som uttaler behov for bedre kjøkken- og overnattingsfasiliteter. Dette er blant momentene som utløser arbeidene i 2019-2020.

Austfjordnes fremstår i 2018 som en moderne fangststasjon, preget av utallige-, omfattende- og til dels provisoriske ombygginger fra nyere tid. Det eneste som vitner om hovedfangststasjonen til den mangeårige fangstmannen Georg Bjørnnes er ei dør og to vegger i bislaget. Resten er fjernet eller gjemt bak nyere tilføyelser, på tross av at Bjørnnes er årsaken til vernestatusen til bygningen. Sysselmannen har nok heller ikke vært tilstrekkelig inne med veiledning og informasjon om kulturminneregulverket til de ulike brukerne, som vi i ettertid ser at vi burde ha vært. Mye av arbeidene som gjøres i denne tiden gjøres derfor ikke i tråd med gjeldende antikvariske prinsipper for kulturminnevernet på Svalbard.

Restaurering av stue og bislag

Tilbakeføring til interiøret fra Bjørnnes sin mangeårige fangstvirksomhet på Austfjordnes er planlagt på bakgrunn av bygningsarkeologiske undersøkelser supplert med fotografier, skriftlige kilder og samtaler med fangstfolk. Interiøret i stua og bislaget er nå i hovedsak tilbakeført til slik det fremsto fra 1931 til 1977, som er over halvparten av bygningens levetid.

I stua er kjøyesenga rekonstruert, og bord, krakker og kjøkkenskap er hentet frem igjen fra bortstuede steder. Overskapene i hjørnene er hentet fram fra nyere panelte overflater, og underskapene er rekonstruert etter foto og merker på veggen. Tak og vegger er kledd med spikret papp. Nytt malt tregulv er lagt. En liten del av det opprinnelige gulvet som var spart under ei vedkasse er hentet frem. 2/3 av vinduet på vestveggen og øverste del av vinduet på sørveggen ble funnet i veggen bak nyere kledning. Disse ble reparert og rekonstruert. Likeledes ble skyteglugga til Bjørnnes gjenfunnet og rekonstruert. Stua er supplert med nytt elektrisk anlegg for å øke brukervennligheten, den har en fungerende bakerovn og den praktiske parafinovnen er videreført.

Stua etter restaureringen, med opprinnelig bord, krakker og rekonstruert nedre del av hjørneskap samt skyteglugge,
Foto: SMS mai 2020.

Stue med rekonstruert køyeseng. Foto: SMS mai 2020.

Bislaget er ryddet for nyere inndelinger og egnet som forrådsrom med supplerte hyller. Foto: SMS mai 2020

Oppgradering av kjøkken og soverom

Kjøkken og soverom ligger i tilbygget som Finn Berntsen bygde og innredet i 1977-78. Som tidligere beskrevet hadde også disse rommene gjennomgått en rekke endringer de senere årene. «Skjelettet» til kjøkkenbenken og huntonittplater i himlingen var imidlertid bevart, sistnevnte med store fuktskader. Denne måtte derfor skiftes, og oppgradering av kjøkken og soverom var ønsket.

Utbedring kjøkken og soverom var omdiskutert, og utfallet kontroversielt i forhold til de antikvariske hensynene som skal ivaretas på en fredet bygning. Tungtveiende behov fra brukerne og en antikvarisk «kompensasjon» med tilbakeføring av stua, resulterte i søknad til Riksantikvaren om nye overflater og innredning hvor formålet var å skape et nytt, praktisk interiør som underordnet seg stua slik at opplevelsen skulle harmonere. Kjøkkenet og soverommet fikk ny, linoljemalt panel, det ble lagt nytt, malt tregulv. Soverommet ble innredet med ny plassbygd 2 meter lang seng, hylle og knagger. Kjøkkenet er utstyrt med ny og praktisk kjøkkeninnredning med malte fronter, god benkeplass, hylle og belysning.

Kjøkken etter oppgraderingen. Foto: SMS mai 2020

Soverom etter fornyelse. Foto: SMS mai 2020

Øvrige endringer

I tillegg til restaurering av interiøret i gammelhytta (stua) og oppgradering av kjøkken/sov-tilbygget fra 1977, er utvendig papp som ble påmontert i 2007 fjernet. Det elektriske anlegget er revet i sin helhet av brannforebyggende hensyn. Dette er erstattet med nytt 220 volt el-anlegg av autorisert installatør. Hele bygget har fått ny takpapp. For øvrig er resterende bygningsmasse på Austfjordnes uendret.

Vurdering av arbeidet

Ved restaurering, som er tilbakeføring på dokumentert grunnlag, og ved oppgradering av bygninger, er det dessverre slik at noe historie går tapt. Dette gjelder også for Austfjordnes. Vi mener likevel at arbeidene er akseptable og godt begrunnet ut i fra den kunnskapen som forelå og som ble tilegnet i planleggingsprosessen og avveid i forhold til bygningens historie. Der har også Riksantikvaren gitt sin støtte gjennom tillatelse til tiltaket.

Det er et faktum at restaureringen av stua og oppgraderingen av kjøkkenet og soverommet har gått på bekostning av sporene etter de siste 30-års bruk – en periode preget av stor vilje og mulighet for tilrettelegging av egen virksomhet og behov. Men også disse endringene har gått på bekostning av tidligere fangstmenns justeringer, tilrettelegginger og opplevelser.

Foruten Berntsen sine arbeider i 1977-1978, har denne praksisen pågått fra 1990-tallet og frem til i dag. Altså i all hovedsak etter fredningstidspunktet. Tiltakene har hatt ulik involvering av myndighetene, flesteparten utført uten dispensasjon fra Riksantikvaren slik svalbardmiljøloven forutsetter. Dette kan kanskje også tilskrives fangstmanskulturen. Men nå må forvaltningen av fredete bygninger komme inn i ordnede former - også for fredete fangststasjoner på Svalbard.

Arbeidene har gitt oss kunnskap om hvordan bygget har sett ut og forandret seg i nyere tid, og dette er nå grundig dokumentert for ettertiden. Austfjordnes består for øvrig av flere rom, eksteriør og andre bygninger som er uforandret og gjenkjennbare for senere overvintre. Det samme gjelder inventar som bøker som nå er tilbake på hylla, tidsskrifter som er samlet på loftet og verktøyet som er sortert og satt på plass i verkstedet.

Vårt mål med restaureringen har vært at Austfjordnes skal kunne brukes som tradisjonell fangststasjon også i framtida, der dyktige og kompetente fangstfolk skal få muligheten til å utøve denne virksomheten. Derfor vil det også være anledning til å medbringe løst inventar og nødvendig utstyr for de fangstfolk som skal oppholde seg der, så lenge dette ikke etterlates ved endt opphold.

Vi håper denne artikkelen har bidratt til å oppklare eventuelle misforståelser og gitt et mer nyansert bilde av de vurderingene bak arbeidene som er utført på Austfjordnes fangststasjon, og at vi har fått synliggjort mer hvordan Austfjordnes nå fremstår etter restaurering og oppgradering. Uansett om man er enige eller uenige i vurderingene vi som kulturminnemyndighet har gjort, så er engasjement omkring kulturminnene på Svalbard positivt og bidrar til å gjøre oss bedre som forvaltere av vår felles kulturarv.

Longyearbyen 1. juni 2020
Morten Wedege
miljøvernsjef
Sysselmannen på Svalbard

Sysselmannens arbeider på andre fredete bygninger på Svalbard

Tilbakeføring er benyttet som metode på mange fredete kulturminner på fastlandet. Tilnærmingen som ble valgt på Austfjordnes ble gjort ut fra den spesielle situasjonen stasjonen var i, som fredet kulturminne med nyere endringer utført av flere ulike personer samt ønsket om å tilrettelegge for fortsatt bruk. Tilbakeføring er ikke symptomatisk for øvrige istandsettingsarbeider som Sysselmannen utfører på fredete kulturminner andre steder på øya. Disse arbeidene foregår primært som reparasjon der formålet er å utbedre skaden uten at tiltaket påvirker opplevelsen av kulturminnet. Samtidig legger vi stor vekt på å opprettholde autentisiteten, både når det gjelder materialer og utførelse. Krosspynten kan nevnes som et eksempel. Dette er en av bistasjonene til Austfjordnes som er under istandsetting.